

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ СФЕР ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МІСТ ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЙ

ECONOMIC PROBLEMS OF RECOVERY OF LIFE SPHERES OF CITIES OF POST-CONFLICT TERRITORIES

У статті доведено, що розвиток промисловості та підприємництва після конфлікту як основи економічного відродження та стратегічної задачі у довгостроковій перспективі значно корелює з попереднім відновленням сфер життєдіяльності (водопостачання та водовідведення, теплостачання, енергопостачання, транспортне сполучення та дорожнє господарство, телекомунікації, будівництво та оновлення житла, міська архітектура та дизайн, надання соціальних послуг та екології). Встановлено, що економічні проблеми відновлення сфер життєдіяльності постконфліктних міст, які визнаються науковцями як основоположні, є взаємопов'язаними з низкою інших проблем, а саме правовими, ресурсними, інституційними та соціальними. Крім того, групи проблем можуть посилювати та поглибити одна одну, нівелюючи економічні зусилля з відновлення сфер життєдіяльності міст, тому пропонується застосування системного підходу до визначення економічних можливостей відновлення сфер життєдіяльності міст після конфлікту та формування комплексного наукового підходу до планування заходів такого відновлення, що має стати предметом подальших розробок.

Ключові слова: економіка, конфлікт, відновлення, життєдіяльність, інфраструктура, місто, проблема.

В статті доказано, що розвиток промисловості та підприємництва після

конфлікту як основи економічного відродження та стратегічної задачі в довгостроковій перспективі значительно коррелирует с первоочередным возобновлением сфер жизнедеятельности (водоснабжение и водоотвод, теплоснабжение, энергоснабжение, транспортное сообщение и дорожное хозяйство, телекоммуникации, строительство и обновление жилья, городская архитектура и дизайн, предоставление социальных услуг и экологии). Установлено, что экономические проблемы возобновления сфер жизнедеятельности постконфликтных городов, которые признаются учеными как основополагающие, являются взаимосвязанными с рядом других проблем, а именно правовыми, ресурсными, институциональными и социальными. Кроме того, группы проблем могут усилить и углубить друг друга, нивелируя экономические усилия по возобновлению сфер жизнедеятельности городов, поэтому предлагается применение системного подхода к определению экономических возможностей возобновления сфер жизнедеятельности городов после конфликта и формирование комплексного научного подхода к планированию мероприятий такого возобновления, которое должно стать предметом дальнейших разработок.

Ключевые слова: экономика, конфликт, возобновление, жизнедеятельность, инфраструктура, город, проблема.

УДК 332.14

<https://doi.org/10.32843/bses.53-23>

Рекова Н.Ю.

д.е.н., професор,
професор кафедри
«Економіка підприємства»
Донбаська державна
машинобудівна академія

Олешко О.О.

аспірант кафедри
«Економіка підприємства»
Донбаська державна
машинобудівна академія

Rekova Nataliia

Donbas State Engineering Academy

Oleshko Olga

Donbas State Engineering Academy

The article formulates the priority areas of resumption of life of post-conflict cities, based on the analysis of the achievements of foreign and domestic researchers. But this recovery is complicated by some problems, namely insufficient funding. These problems also include declining savings, rising lending rates, and government deficits. The article also considers the resource and other problems faced by post-conflict areas and alternatives for the resumption of life of cities in post-conflict areas. Thus, the reconstruction of the spheres of life of post-conflict cities is facing problems based on the economic sphere and requires a comprehensive solution of legal, resource, institutional, and social problems. The most problems are interconnected and can exacerbate each other. The authors of the article develop a scheme of generalization of economic problems of restoration of spheres of life of post-conflict cities and their connection with legal, resource, institutional and social problems. The article shows that the development of industry and entrepreneurship after the conflict, as the basis of economic revival and strategic task in the long run, is significantly correlated with the previous restoration of life spheres (water and sanitation, heat, energy, transport and road construction, telecommunications housing, urban architecture and design, social services and ecology). It was established that the economic problems of restoring the life spheres of post-conflict cities, which are recognized by scholars as fundamental, are interrelated with a number of other problems: legal, resource, institutional and social. In addition, problem groups can exacerbate and exacerbate one another by offsetting economic efforts to rebuild urban life spheres. Therefore, it is proposed to apply a systematic approach to identifying the economic possibilities of reconstructing the life spheres of cities after the conflict and forming a comprehensive scientific approach to planning such restoration activities, which should be the subject of further development.

Key words: economy, conflict, recovery, life, infrastructure, city, problem.

Постановка проблеми. Збройні конфлікти завжди мають руйнівні наслідки. У постконфліктний період необхідно вживати заходів для подолання цього руйнівного впливу. Перш за все це стосується відновлення сфер життєдіяльності та забезпечення потреб населення. Саме населення та його зайнятість у постконфліктних ситуаціях є головними факторами, що сприяють досягненню стабільності, реінтеграції та соціально-економічному розвитку.

Водночас передумовами забезпечення життєдіяльності населення є відновлення комунальної

інфраструктури постраждалих територій, розвиток місцевого інфраструктурного потенціалу на основі врахування досвіду країн, які стикалися з подібними викликами, та орієнтації на особливості стану території після конфлікту. Відновлення інфраструктури дає змогу не тільки забезпечити населення необхідними потребами, створити умови для життя, але й активізувати економічну діяльність після конфлікту, створити робочі місця та підвищити зайнятість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародні організації та закордонні дослідники

пропонують низку досліджень, присвячених проблемам відновлення постконфліктних територій, зокрема з акцентуванням на рівні постконфліктного міста. Л. Алонсо, Р. Санчез [1], А. Джаймурзіна [2] наголошують на тому, що інфраструктура має вирішальне значення для розвитку постконфліктних територій, оскільки поліпшення системи забезпечення, доступність та якість інфраструктури й пропонованих послуг сприятимуть полегшенню доступу населення до закладів охорони здоров'я, освіти, інших соціальних послуг та ринку робочої сили. А. Хоеффлер [3] приділяє увагу таким сферам життєдіяльності, як водопостачання, транспорт, енергетика та телекомунікації. М. Хампхрейс [4] зазначає, що збройні конфлікти призводять до руйнування чи вилучення фізичного капіталу, включаючи мости, будівлі, інфраструктуру зв'язку та енергетичного сектору, що знижує рівень життя. Г. Сукуоглу, Е. Енсарі, Х. Брейвік, С. Сукуоглу [5] підкреслюють важливість міської інфраструктури. На думку авторів, вулиці та тротуари, парки, базари, площі, сади відіграють вирішальну роль в об'єднанні різноманітного населення й культивуванні фізичної та соціальної взаємодії між ними у постконфліктний період.

У вітчизняній літературі також наявні публікації, присвячені цій тематиці. У низці своїх досліджень Л. Беззубко відзначає проблеми відновлення будівельної галузі [6], діяльності підприємств міських тепломереж [7], водопостачання [8] та екології [9] Донецької області, яка постраждала від військового конфлікту. Н. Степанів та В. Єфременко зазначають, що «для реального соціально-економічного розвитку регіону необхідна злагоджена робота на всіх рівнях державної влади. Необхідно одночасно стимулювати розвиток реального сектору економіки та відновлювати інфраструктуру, особливо транспорт, житлово-комунальне господарство, соціальне забезпечення, медичні та освітні заклади» [10, с. 103].

Відзначаючи внесок вчених у дослідження проблем постконфліктного відновлення, вважаємо, що обґрунтування потребує системний підхід до означеного питання.

Постановка завдання. Метою статті є визначення системи економічних проблем відновлення сфер життєдіяльності міст постконфліктних територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення закордонних та вітчизняних напрацювань дало змогу сформулювати першочергові сфери відновлення життєдіяльності постконфліктних міст (рис. 1).

Водночас відновлення сфер життєдіяльності у постконфліктних містах ускладнюється низкою проблем.

Зазначимо, що для відновлення сфер життєдіяльності переважною є проблема недостатнього фінансування. У районах, що постраждали від конфлікту, місцеві економіки слабшають, стають залежними від гуманітарної міжнародної допомоги та державних трансфертів. Падіння інвестицій (особливо приватних) в економіку постконфліктних територій, тенденції відтоку капіталу з них підкреслюються низкою авторів.

Окрім очевидних причин невизначеності та ризику для зниження інвестицій, автори зазначають такі фактори, що спричиняють ускладнення фінансових можливостей відновлення сфер життєдіяльності: зниження заощаджень, що, як правило, відповідає зниженню інвестиційних потоків, підвищення кредитних ставок, державний дефіцит, який викликаний великими видатками бюджету на військові цілі та обмежує надання трансфертів на відновлення постраждалих від конфлікту територій, знижені реальні доходи населення, що не дає їм змоги повністю розраховуватися за комунальні послуги.

До економічних проблем слід віднести також макроекономічні, такі як «поглиблення економічної кризи, гальмування або призупинення економічних реформ у країні, затримка економічного

Рис. 1. Сфери першочергового відновлення життєдіяльності постконфліктних міст

Джерело: сформовано авторами на основі джерел [1–10]

оздоровлення та відновлення зростання, <...> ухилення від оподаткування або подвійне оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, фізичний капітал яких залишився на непідконтрольній українській владі території, втрати експортного потенціалу» [11].

Погоджуючись із тим, що відновлення сфер життєдіяльності сприяє розвитку виробництва та розширенню торгівлі у постконфліктних містах, зважаємо на причинний зв'язок між інвестиціями в інфраструктуру та зростанням економіки. Тільки за умови відновлення інфраструктури разом із грамотною економічною політикою, такою як низькі бар'єри в торгівлі, податкові пільги та пільгові кредити, постконфліктна економіка може реалізувати всі переваги покращення інфраструктури. Відповідно, економічні проблеми відновлення сфер життєдіяльності постконфліктних територій пов'язані із низкою нормативно-правових проблем.

Ресурсні проблеми також перетинаються з економічними. Обмежений ресурсний потенціал постконфліктних міст (сировина, матеріали та енергія, доступні для економічного оздоровлення та розвитку) пов'язаний не тільки з конфліктом, але й зі спотворенням ринків і цін, формуванням дефіциту товарів і послуг. Особливо це відчутно в певних галузях, які мають велике значення для задоволення основних потреб та підтримки відновлення, а саме агропромислового та будівельного секторах. Проте й інші сфери життєдіяльності постконфліктних територій зазнають браку ресурсів.

Зруйнована система водопостачання може бути тимчасово замінена на постачання води комунальним транспортом. Проте її відновлення тягне за собою менші капітальні витрати, ніж придбання необхідної кількості машин, палива та залучення додаткової робочої сили.

Відновлення дорожньої інфраструктури сприяє забезпеченню мешканців міст сільськогосподарською продукцією, поліпшує стан аграрного сектору, в якому працює більшість сільського населення постконфліктних територій, стимулює як попит, так і пропозицію продовольчих ринків постконфліктних міст. Фактично відновлення транспортної сполучення економічно інтегрує адміністративні одиниці постраждалих від конфлікту територій.

А. Хоеффлер [3] вказує на низку альтернатив для заміни пошкоджених електромереж.

1) Встановлення індивідуальних дизельних, гідро-, сонячних або вітрових генераторів. Вартість таких систем, як правило, становить від 0,2 до 0,6 дол. США за кВт/год., тобто є вищою, ніж у централізованому енергопостачанні.

2) Мікрогідрогідролінійні системи (приклад Перу, де Міжамериканський банк розвитку створив фонд для надання кредитів сільським грома-

дам та підприємствам, які бажають їх встановити). Громади забезпечують робочу силу для побудови каналу, встановлення обладнання та будівництва електростанції. Витрати можуть суттєво різнитися залежно від ділянки та місцевості, але витрати на електроенергію в цих схемах можуть становити не менше 0,12 дол. за кВт/год.

Однак технічне обслуговування таких систем є важким, а запасні частини потрібно імпортувати. Вартість запасних частин і палива також, як правило, робить їх дорожчими порівняно з централізованим енергопостачанням. Відповідно, населення постконфліктних міст з низьким рівнем доходу буде позбавлене можливостей забезпечення електроенергією. Зокрема, обмеження надання у постконфліктних умовах кредитних коштів є перешкодою для загального застосування відновлюваних джерел енергії.

Можна відзначити, що сектор телекомунікацій є найбільш привабливим для приватних інвестицій у постконфліктних містах через високий попит послуги протягом постконфліктного періоду. Для національних телефонних операторів постає задача відновлення та розширення мережі фіксованої лінії зв'язку. Мобільний зв'язок та Інтернет переважно надаються приватними компаніями, що формує для них нішу підприємницької діяльності та отримання доходу.

Крім того, слід відзначити низку інституційних проблем, які являють собою недосконалу дію органів місцевого самоврядування, держави та міжнародних організацій, що беруть участь у відновленні постконфліктних міст, тобто розробляють впроваджують політику відновлення та її регуляторні рамки. Нерезультативні дії органів та установ (через корупцію, опортуністичне ставлення, нехтування принципами прозорості та підзвітності або через некомпетентність) можуть стримувати інвестиції, розвиток підприємництва, перешкоджати повній реалізації потенціалу відновлення постраждалих територій.

Внутрішньополітичні проблеми можуть включати неефективність державних інституцій, які регулюють процес відновлення Донбасу, низьку ефективність використовуваних інструментів у процесі відновлення господарства Донбасу, порушення діяльності частини органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, неможливість структурувати взаємодію суб'єктів політики [11]. Також централізовані уряди менш ефективні для місцевих підходів до відновлення постконфліктної економіки, ніж децентралізовані. Значний негативний вплив органи місцевого самоврядування можуть проявити також під час реалізації відновлення екології через порушення моделі сталого розвитку, відмову від акценту на екологічних заходах на користь економічних заходів.

Економічні проблеми обмежених фінансових ресурсів корелюють із недосконалою міжнародною практикою відновлення сфер життєдіяльності, що не враховує особливостей постконфліктних міст. Світова практика показує активну участь у постконфліктних ситуаціях донорів, міжнародних установ та організацій, які вводять експертизу, фінансові ресурси та інституційні рамки для операцій з надання допомоги та розвитку постконфліктної економіки.

Проблема неформальної економіки полягає в тому, що неформальні організації в період відставання дій формальних інститутів починають активізуватися, проте їх послуги надаються з більшою вартістю для місцевих споживачів, що постраждали від конфлікту. Розширення неформальної економіки також може мати ризики фізичної небезпеки, відсутності соціального захисту для населення постконфліктних міст.

Соціальні проблеми також пов'язані з економічними. З одного боку, необхідними є створення робочих місць та підвищення зайнятості у постконфліктних містах (зокрема, через залучення у відновлення сфери життєдіяльності), з іншого боку, складності можуть проявлятися у недостатньому обсязі робочої сили (через смерть, травми та міграцію), потребує врахування кваліфікація робочої сили, яка може як бути недостатньою (через «відтік мозків» з постконфліктних територій, втрату навичок професійної діяльності, недостатню освіту), так і перевищувати вакантні вимоги.

Зруйнованими внаслідок конфлікту можуть бути стосунки між людьми, соціальні норми, ставлення, цінності, культура. Особливо порушені комунікаційні мережі, а інформації про місцеві обставини, можливості та потреби бракує. Кооперативні домовленості оскаржуються.

До соціальних проблем відновлення сфер життєдіяльності постконфліктних міст також можна віднести такі: «деградація соціальних структур суспільства, соціально-психологічні травми, поглиблення соціальних проблем; поява нових уразливих груп населення – тимчасово переміщені особи, біженці, які потребують працевлаштування, допомоги у вигляді житла, продовольства, медичних послуг, сім'ї, які втратили годувальника, діти-сироти або діти з неповних сімей, колишні учасники бойових дій та інваліди, яким складно інтегруватися у мирне життя та конкурувати на ринку праці; <...> посилення бідності, <...> непрацююча система соціального забезпечення та соціального захисту на непідконтрольних <...> територіях» [11].

Крім того, міграційні процеси породжують зміну попиту на місцевих ринках, впливаючи на економіку постконфліктних міст та можливості відновлення сфер життєдіяльності.

Таким чином, відновлення сфер життєдіяльності постконфліктних міст зазнає низки проблем, основа яких полягає в економічній площині

та потребує комплексного розв'язання правових, ресурсних, інституційних та соціальних задач. Більшість проблем пов'язані між собою й можуть посилити одна одну.

Узагальнення економічних проблем відновлення сфер життєдіяльності постконфліктних міст та їх зв'язок із правовими, ресурсними, інституційними й соціальними проблемами наведено на рис. 2.

Таким чином, раннє відновлення економіки постконфліктних міст починається з вирішення завдань забезпечення першочергових потреб життєдіяльності населення, таких як водопостачання та водовідведення, тепlopостачання, енергопостачання, транспортне сполучення та дорожнє господарство, телекомунікації, будівництво та оновлення житла, міська архітектура та дизайн, надання соціальних послуг та екології. Відновлення цих сфер є базою для подальшого сталого розвитку постконфліктних міст.

Водночас таке відновлення супроводжується низкою проблем, головними з яких є економічні, але з тісним зв'язком та взаємним впливом із правовими, ресурсними, інституційними та соціальними проблемами, що розширює погляд на поле дослідницької та регуляторної діяльності постконфліктного відновлення.

Необхідним є комплексне розв'язання означених складнощів, що є обов'язковою умовою прогресивних структурних змін у постконфліктній економіці міста, забезпечення невразливості постраждалої економіки до потенційної нестабільності.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження довели, що відновлення сфер життєдіяльності постконфліктних територій, зокрема інфраструктури та комунального господарства, є першим етапом розвитку міст після конфлікту. Розвиток промисловості та підприємництва як основи економічного відродження та стратегічної задачі у довгостроковій перспективі значно корелює з попереднім відновленням сфер життєдіяльності (водопостачання та водовідведення, тепlopостачання, енергопостачання, транспортне сполучення та дорожнє господарство, телекомунікації, будівництво та оновлення житла, міська архітектура та дизайн, надання соціальних послуг та екології). Проте непривабливі для приватних інвестицій місцеві постконфліктні економіки через високий рівень ризику та невизначеності, проблеми державного бюджетного фінансування місцевих програм та макроекономічні фактори країни, у якій тривають або нещодавно завершилися збройні конфлікти, ускладнюють відновлення інфраструктури постраждалих адміністративних одиниць. В роботі пропоновані дослідницька площина й регуляторне поле комплексу проблем, які необхідно розв'язати для реалізації першого етапу постконфліктного відновлення міст. Встановлено, що економічні проблеми відновлення сфер життєдіяльності постконфліктних міст, які визнаються науковцями як

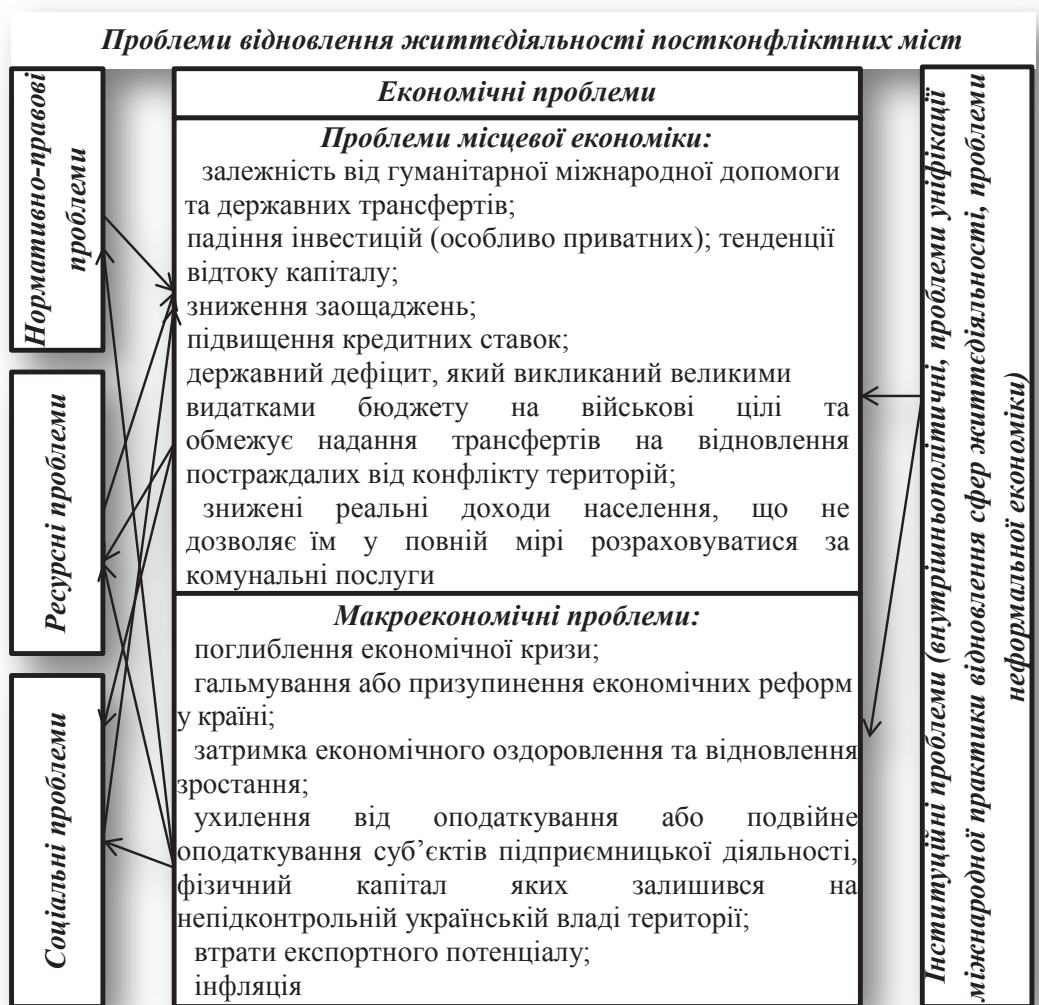

Рис. 2. Узагальнення економічних проблем відновлення сфер життєдіяльності постконфліктних міст

Джерело: розроблено авторами

основоположні, є взаємопов'язаними з низкою інших проблем, а саме правовими, ресурсними, інституційними та соціальними. Крім того, групи проблем можуть посилити та поглибити одна одну, нівелюючи економічні зусилля з відновлення сфер життєдіяльності міст, тому пропонується застосування системного підходу до визначення економічних можливостей відновлення сфер життєдіяльності міст після конфлікту та формування комплексного наукового підходу до планування заходів такого відновлення, що має стати предметом подальших розробок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Alonso L., Sánchez R. El papel del transporte con relación a los Objetivos de Desarrollo del Milenio. Santiago, Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC), 2012. 45 p.
2. Jaimurzina A., Sánchez R. Governance of infrastructure for sustainable development in Latin America and the Caribbean: an initial premise. *FAL*

Bulletin. 2017. № 354. URL: https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/42108/S1700454_en.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 05.05.2020).

3. Hoeffler A. Challenges of Infrastructure Rehabilitation and Reconstruction In War-affected Economies. *Economic research papers*. № 48. African development bank. 63 p.
4. Humphreys M. Economics and Violent Conflict. Cambridge, MA : Program on Humanitarian Policy and Conflict Research (HPCR), 2003. 31 p.
5. Sucuoglu G., Ensari E., Breivik H., Sucuoglu C. The challenge of conflict-affected cities: Building peace through architecture and urban design. *ISA Annual Conference*. Atlanta : International Studies Association (ISA), 2016. 21 p.
6. Беззубко Л., Гордієнко В. Оцінка розвитку будівельної галузі як основи відновлення територій Донецької області. *Збірник наукових праць Донбаської національної академії будівництва і архітектури*. 2017. № 1. С. 74–81.
7. Беззубко Л., Логвіна Н. Підвищення ефективності діяльності підприємств міських тепломереж

в умовах військового конфлікту. *Збірник наукових праць Донбаської національної академії будівництва і архітектури*. 2017. № 3. С. 47–56.

8. Беззубко Л., Нічкі Ю. Відновлення Донецької області з урахуванням екологічної складової стану водних ресурсів. *Збірник наукових праць Донбаської національної академії будівництва і архітектури*. 2017. № 3. С. 57–64.

9. Беззубко Л., Новікова О. Еколого-економічна складова відновлення Донецької області. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 3. С. 16–20.

10. Степанів Н., Єфременко В. Напрями соціально-економічного розвитку постконфліктних територій. *Збірник наукових праць Донбаської національної академії будівництва і архітектури*. 2018. № 1. С. 99–105.

11. Єфременко В., Гордієнко В. Проблеми соціально-економічного розвитку територій Донецької області. *Управління економікою: теорія та практика*. 2016. С. 139–149.

REFERENCES:

1. Alonso, L., Sánchez, R. (2012). El papel del transporte con relación a los Objetivos de Desarrollo del Milenio, Santiago, Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC).

2. Jaimurzina, A., Sánchez, R. (2017). "Governance of infrastructure for sustainable development in Latin America and the Caribbean: an initial premise", FAL Bulletin, № 354. URL: https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/42108/S1700454_en.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed: 05 May 2020).

3. Hoeffler, A. (1998). Challenges of Infrastructure Rehabilitation and Reconstruction In War-affected

Economies, Economic research papers № 48, African development bank.

4. Humphreys, M. (2003). Economics and Violent Conflict, Cambridge, MA: Program on Humanitarian Policy and Conflict Research (HPCR).

5. Sucuoglu, G., Ensari, E., Breivik, H., Sucuoglu, C. (2016). The challenge of conflict-affected cities: Building peace through architecture and urban design, ISA Annual Conference, Atlanta : International Studies Association.

6. Bezzubko, L., Gordienko, V. (2017). "Assessment of development of construction industry as a basis for restoration of the territories of Donetsk region", Collection of scientific works of Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. No. 1, pp. 74–81.

7. Bezzubko, L., Logvina, N. (2017). "Increasing the efficiency of activity of enterprises of urban heating systems in conditions of military conflict", Collection of scientific works of Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. No. 3, pp. 47–56.

8. Bezzubko, L., Nichik, Yu. (2017). "Restoration of Donetsk region taking into account the ecological component of the state of water resources", Collection of scientific works of Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. No. 3, pp. 57–64.

9. Bezzubko, L., Novikova, O. (2018). "Ecological and economic component of restoration of Donetsk region", Economic Bulletin of Donbass. No. 3, pp. 16–20.

10. Stepaniv, N., Efremenko, V. (2018). "Areas of socio-economic development of post-conflict territories", Collection of scientific works of Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. No. 1, pp. 99–105.

11. Efremenko, V., Gordienko, V. (2016). "Problems of socio-economic development of the territories of Donetsk region", Economics Management: Theory and Practice, pp. 139–149.